

ПРАВИЛА ДАКТИЛЮВАННЯ

Анотація

Відображено методичні підходи у сучасній українській сурдопедагогіці щодо вивчення правил дактилювання, які переосмислено, уточнено, розширено і конкретизовано наведеними прикладами. Акцентовано увагу на принципах українського дактильного мовлення. Розглянуто групи основних та додаткових правил дактилювання. Вміщено таблицю "Орфографічні правила", ілюстративні малюнки дактилем.

Ключові слова: українська сурдопедагогіка, дактилологія, правила дактилювання, дактилема, основні і додаткові правила, методичні підходи, принципи, українське дактильне мовлення.

Дактильне мовлення як знакова система, що використовується під час спілкування, передбачає дотримання чітко визначених норм, які враховують принципи дактилювання, порядку і чіткості дактилювання, техніку дактильної комунікації. На цій основі виділяємо три групи правил:

- *основні правила* стосуються закономірностей дактилювання (з боку усного мовлення – норм вимови, з боку письмового мовлення – норм орфографії); мають особливе значення, оскільки для кожної конкретної знакової системи важливо не стільки те, що об'єднує її з іншими системами, а саме те, що різнить її від інших, і якісно характеризує названу систему [3];
- *додаткові правила* стосуються порядку, чіткості використання дактилем у мовленнєвому потоці;
- *технічні правила*.

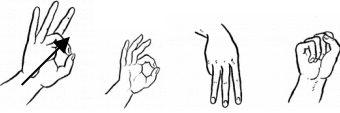

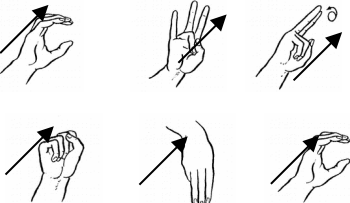
1. **Два основні правила**, що впливають із сутності української дактилології, як специфічної форми української словесної мови, є суттєвими. До них відносимо:

Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. С. В. Кульбіда. Дефектологія. 2006. № 1. С. 39-41. Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

- дактилювання відбувається відповідно норм написання за орфографічними правилами. Українська дактилологія, як знакова система, утворена на основі літер національної абетки, кожна з 33 дактилем є твірною від графеми і її опис передається комбінацією пальців руки (більшою чи меншою мірою). Дактилювання відбувається точно так, як написання і передбачає знання і дотримання орфографічних (див. таблицю) та пунктуаційних правил (всі розділові знаки, такі як крапка, три крапки, кома, крапка з комою, дві крапки, знак запитання, знак оклику, тире, дужки, лапки показуються конфігурацією – „випрямлений вказівний палець, всі інші пальці затиснуті в кулак, долоня звернена до співбесідника", що імітує відповідний графічний знак пунктуації).

Таблиця. Орфографічні правила

1. Велика літера	Кисть руки під час показу дактилемі, що позначає велику літеру, піднімається трішки вгору, наприклад: А також може використовуватися на долоні лівої руки знак широкої амплітуди (правою рукою) для великої літери, а для маленької літери – знак вузької амплітуди (правою рукою)
2.Абревіатура	Кожна дактилема чітко виділяється рукою, яка підноситься вгору або вперед, наприклад:

3. Перенос у словах, дефіс	Випрямлений вказівний палець імітує горизонтальну риску з рухом вправо
4. Апостроф	Вказівний палець імітує графічну позначку у дактильному слові і кисть здійснює напівобертовий рух справа вліво.
5. Подовження, подвоєння приголосних літер	1. Подовжена (подвоєна) дактилема показується чітко, навіть скандовано, два рази. Наприклад, (Використовується під час навчальних занять). 2. Подовжена (подвоєна) дактилема показується один раз із відведенням руки трішки вправо. Наприклад, (Використовується під час перекладу).
6. Лапки	Вказівний і середній пальці (двох рук одночасно) приблизно на одному рівні здійснюють згинання і розгинання пальців у фалангах, імітуючи відповідні графічні значки

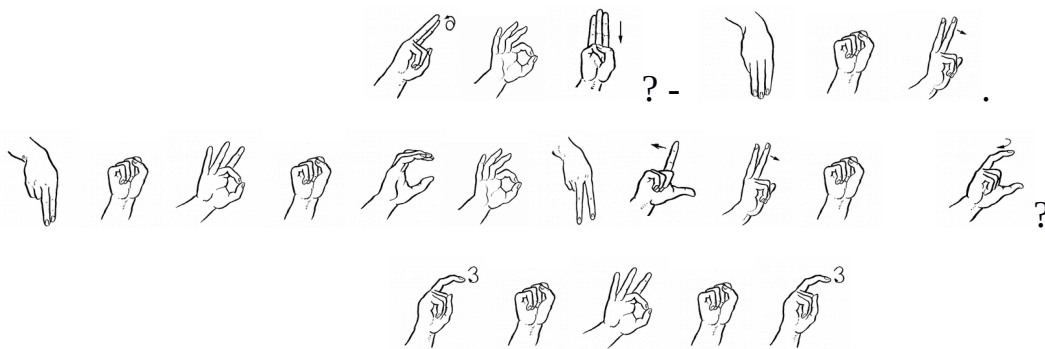
7. Дужки (), []	Двома вказівними пальцями обох рук одночасно здійснюємо на одному рівні описові рухи, імітуючи відповідні позначення дужок

- дактилювання супроводжується усним промовлянням з чіткою артикуляцією кожного звуку. Оральні образи звуків сприймаються нечуючими співбесідниками зорово-артикуляційно, тому рука особи, яка дактилює не повинна закривати нижню частину обличчя. Тоді усне мовлення стає видимим, як і дактильне. Саме одночасна передача повідомлення дактильно й усно підвищує ступінь сприймання, полегшує спілкування, сприяє розвитку і дактильного, і усного мовлення, збільшуючи можливості для комунікації.

Дактильне мовлення виконує функцію усного мовлення та відображає його основні особливості.

По-перше, дактилювання звернене до співбесідника і передбачає його безпосередню присутність при комунікації (писемний текст може адресуватися особі, яка відсутня у момент звернення).

По-друге, дактильне мовлення між двома або більше мовцями передбачає конкретну обстановку і, на відміну від писемного мовлення, може бути ситуативним і коротким, зрозумілим лише учасникам діалогу чи бесіди. Наприклад,

По-третє, дактильне мовлення сприймається лише в момент передачі повідомлення, внаслідок чого виключається можливість повторного або багаторазового сприймання.

Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. С. В. Кульбіда. Дефектологія. 2006. № 1. С. 39-41. Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

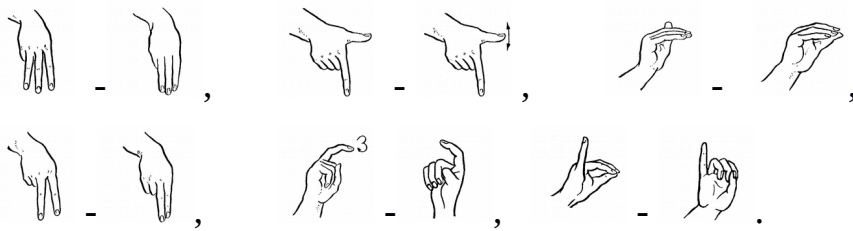
По-четверте, під час навчання вимови особлива увага має звертатися на наголос. Кисть руки, що позначає наголошену дактилему, трішки опускається або виноситься вперед:

Коли дактилює носій жестової мови, наголошена дактилема у часі є довшою, ніж інші дактилеми.

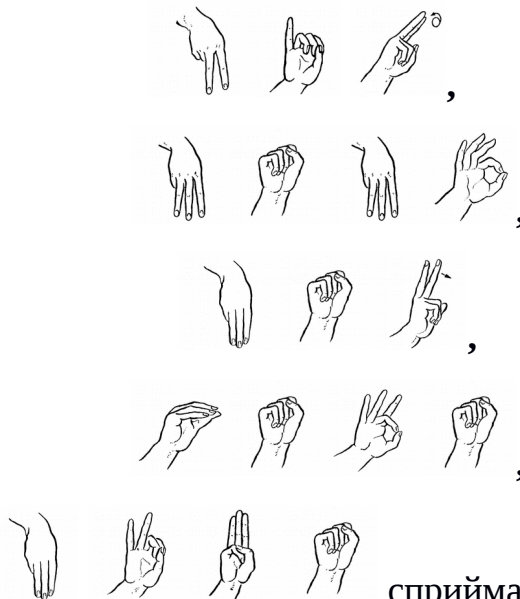
2. Додаткові правила:

- *позначення дактилем має бути точно відтвореним*. Якщо нечітке написання літер або спотворена вимова спричиняють труднощі розуміння повідомлення, то неточний показ дактилем призводить до спотворення інформації. Наприклад, змішування близьких за побудовою дактильних знаків:

Через нечіткість показу (неуважність, пришвидшений темп дактилювання) ускладнюється розуміння переданої інформації.

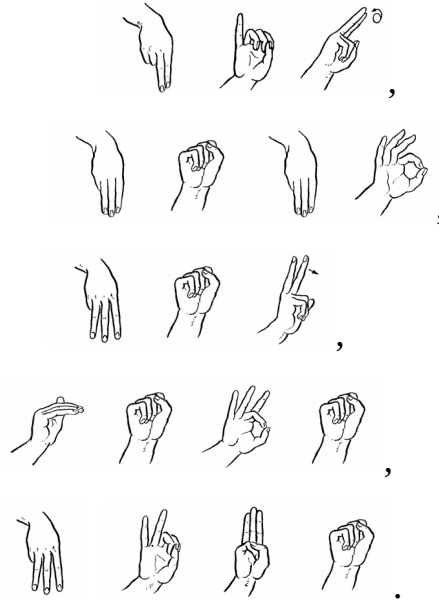
В такому випадку дактильні слова:

сприймаються як:

Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. С. В. Кульбіда. Дефектологія. 2006. № 1. С. 39-41. Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

Це правило має неабияке значення, оскільки неправильність показу дактилем як і безграмотне написання чи поганий почерк, значною мірою ускладнює зорове сприймання, розуміння, і, як наслідок, спілкування дактильним мовленням. Варто зазначити, що унормованість сучасних українських дактилем запропонована автором у 2003 році [3].

- *дактилювання ведеться плавно, кожна дактилема практично переливається в іншу. Як усне і письмове мовлення, де звуки і літери зливаються в єдиний мовленнєвий потік, кожна дактилема плавно переходить з однієї в наступну. Таке твердження має поєднуватися з попереднім – про точне відтворення дактилем, як і при швидкому написанні, коли кожна літера зберігає своє зображення і пишеться у слові з'єднано з іншою, так і дактилеми плавно рухаються, відтворюючись одна за одною. Плавно з'єднане дактилювання забезпечує розвиток високого темпу мовлення і синхронності артикуляції, зменшує втомлюваність руки і зору, сприяє кращому розумінню повідомлення;*

- *використання пауз і зупинок. Плавне дактилювання не заперечує членування повідомлення на частини. Розподіл між частинами позначається паузою. Пауза між словами, сегментами і фразами, як самостійними змістовими одиницями мовлення, має розподільну функцію. Пауза при використанні між*

Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. С. В. Кульбіда. Дефектологія. 2006. № 1. С. 39-41. Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

сегментами надзвичайно важлива для засвоєння логічного зв'язку слів, а застосування її між фразами сприяє більш точному розумінню повідомлення. Оскільки слово є найменшою із самостійних, значущою одиницею мови, паузи між словами при дактильному мовленні допускаються мінімальні, відповідно до артикуляційних. В кінці кожного речення робимо зупинку, яка обумовлена наступними чинниками. Перший чинник – фізіологічний, що потребує відповідного ритму мовленнєвого дихання при промовлянні повідомлення і періодичного відпочинку м'язів кисті руки. Другий чинник звертає увагу на правильність членування мовленнєвого потоку, від чого залежить рівень розуміння повідомлення.

Принагідно варто згадати дослідження вітчизняних сурдопедагогів [3], які виявили та обґрунтували безпосередній зв'язок між розвитком мовленнєвого дихання глухих учнів і усним промовлянням. Таке співвідношення впливає на вимову, на спроможність схоплювати зміст фрази. А тому робота над правильним членуванням фрази є обов'язковою і сприяє усвідомленому одночасному читанню з губ та читанню з дактилюючої руки.

У зв'язку з роботою над якістю і виразністю дактильного мовлення не можна залишити поза увагою питання розвитку мимічної моторики. Низка дослідників [1, 2, 3] вказують на тісний взаємозв'язок між рухами і усним мовленням. М. Кольцова зазначає, що "невропатологія у своєму арсеналі має багатий фактичний матеріал, який свідчить про тісний зв'язок функцій мовлення і рухового аналізатора". Особливий інтерес представляє взаємозалежність між мовленнєвою і мимічною моторикою. Свого часу П. Мантегацца зауважував, що багатство мимічних елементів завжди перебуває у безпосередній взаємозалежності зі ступенем напруженості і чуттєвістю психічного акту. В. Бехтерев вважав, що "сам розвиток інтонації голосу без сумніву має відношення до миміки і жесту". Вчений В. Арістов, що займався аналізом порушень моторики обличчя та орального праксису в осіб, які

Кульбіда С. В. (2006). Правила дактилювання. С. В. Кульбіда. Дефектологія. 2006. № 1. С. 39-41. Режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

заїкаються, помітив, що "наявність порушень моторики обличчя, як правило погіршує прогноз".

Зважаючи на зазначене нам необхідно і доцільно проводити послідовну роботу з розвитку та удосконалення мимічної моторики при опрацюванні якісного дактильного мовлення.

3. Дактилеми розрізняються за певною конфігурацією пальців і сприймаються в русі, а їх чітка передача має відповідати *технічним правилам*:

- дактилювання відбувається рукою, яка є домінантною для саме цієї людини. Зазвичай це права рука [1, 2, 3]. В осіб, у яких сформовані досконалі навички дактилювання, спостерігається використання і другої руки, коли домінантна зайнята;

- рука дактилюючої особи зігнута у ліктьовому суглобі і піднята вгору, тримається без напруження; лікоть має бути притуленим до тулуба;

- кисть руки знаходиться на рівні ключиці – збоку від обличчя, в жодному разі не прикриває його, звернена долонею до співбесідника, до себе – тильною стороною кисті. Під час дактилювання рука залишається сталою або рухається поступово вправо [3].

Описані групи правил стосовно дактилювання, на нашу думку, сприятимуть алгоритмізації рухової та мовленнєвої діяльності сурдопедагогів, перекладачів, батьків нечуючих дітей і стануть надійною основою для широкого використання і доступним засобом спілкування і навчання нечуючих осіб.

Література.

1. Іванюшева Н.В., Зуєва Є.М. Український тематичний відеословник жестової мови. 3 частини. К., 2003.
2. Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. Українська жестова абетка. Н Іванюшева, С. Кульбіда. Науково-метод. посібник (доп. і доопр.). Київ: ТОВ «Київська Русь», 2005. 64 с.
3. Українська дактилологія. С. Кульбіда. Дефектологія. №2. 2003. С. 34 – 36.